

Самур

№ 7 (231) 2010-йисан 28-август

1992-йисан январдила акъатзава

ЦІЙИ ИВИЛЕР

ДЕГЪ ЧІВАРИН ГЕЛЕР

Археологиз Огъуз райондин Керимли хуьрун патав гвай КунтІарай Азербайжандин дегъ чІаварин гелер жагъанва. Азербайжандин ИА-дин Археологиядинни Этнографиядин Институтдин КІвалахдарри 12 метр яргъивиле авай, Къази тІвар ганвай пеле къадим яшайишдин чкадин амукъяр винел акъуднава. Ина инсанар кучукдайла куькІуьрай цІайлаханрин гелер ама. Чиликай хкатнавай хъенчІин ва цурцун къапарин КІусари, са гафни авачиз, неинки Азербайжандин, гъаКІни Къафкъаздин археологиядин илимдик пай кутада.

КЪУД РОЯЛДИН СУВАР

Сентябрдин вацра Азербайжандин сейли композитор Узейир Гъажибегован 125 йисан юбилейдихъ авсиятда музыкадин фестиваль кьиле тухуда. Фестиваль композитордин уьмуьрдин режизни яратмишунриз талукъарнавай мярекатралди ачухарда. Къилин мярекат Гъейдар Алиеван тІварунихъ галай имаратда жада. Ина 10 уьлкведин маничийри ва музыкадин КІвалІалри иштиракда. Абурук Туркиядин «Афион» тІвар ганвай хордин группа, Швейцариядин «Амалтея» лугъудай инструментальный группа ва масабур акатзава.

Сифте яз «Къуд роялдин сувар» проектдин презентацияни кьиле тухуда. Азербайжандин Гъукуматдин Операдинни Балетдин Театрди ва Азербайжандин Гъукуматдин Музыкадин Комедиядин Театрди ЦІийи тамашайралди инсанар шадарда. Абдулла Шаикъан тІварунихъ галай куьлайрин театрди «Им тахъурай, ам хъурай», Гъукуматдин пантомимдин театрди «ХъенчІехъан» тамашаяр кьалурда.

КЪАЛПВИЛЕР ЧИРДА

И мукъвара Бакудин Гъукуматдин Университетда цІийи илимдин меркез кардик кутада. Адан къилин макъсад «эрмени месэладихъ» авсиятда тарихдинни алай аямдин месэлаяр чирун ва Азербайжандин агъалийриз Эрменистанда кьиле физвай процессрин гъакъиндай малумат гун я. Ина Эрменистандин гъукуматди ва къецепатан уьлквейра авай эрменийрин диаспорайри Азербайжандин ва вири туьрк дуьньядин аксина тухувай идеологиядинни диверсиядин крар тупІалай ийида, ихътин гъаларихъ галаз женг чІугун патал герек тир тедебрар кьиле тухуда. Меркезда эрмени чІал хъсандиз чидай пешекаррини КІвалахда. Абуру эрмени чІалал интернетдиз, телевидендиз, кьилди сайтариз ва прессадиз акъатзавай материалар кІелна, тупІалай ийида. Меркездихъ вичин кьилди сайт ва илимдин журнални жада.

МЕДЕНИЯТАР ХУЪДА

ЮНЕСКО-дин халкъарин медениятрин кьетІенвилер хуьдай концепциядихъ галаз алакъалу яз республикадин медениятдинни туризмдин министрстводи «Медениятрин жуьреба-жуьревиле чи садвал» тІвар ганвай проект кардик кутада. Алай йисуз проектдив къадайвал къадардал гъалтайла тІимил халкъар ва чкадин халкъар яшамин жезвай регионра талукъ семинарар ва медениятдин КІвалахдарар патал тренингар тешкилда, уьлкведин медениятдин девлетлувални чешнелувал кьалурзавай буклетарни ктабар чапдай акъудда, концерттар, конкурсар кьиле тухуда.

Малум тирвал, 2009-йисан 26-ноябрдиз Президент Илгъам Алиева кьул чІугунвай Азербайжан Республикадин къанундалди чи уьлкве ЮНЕСКО-дин талукъ концепция кардик куьгаз эгечІнава. И концепция Азербайжанда алатай йисан 15-майдила кардик акатнава.

АЗЕРБАЙЖАНДИН ПРЕЗИДЕНТ ИЛГЪАМ АЛИЕВ КЦАР РАЙОНДА ХЪАНА

Алай йисан 12-августдиз Азербайжандин Президент Илгъам Алиев Кцар районда хъана. Ада Кцар шегъерда кутунвай Гъейдар Алиеван багъда чІехи регъбердин гуьмбет зиярат авуна. Уьлкведин чІехидаз малумат гайивал, эхиримжи вахтара Гъейдар Алиеван багъ цІийи кьилелай туькІуьрна мадни абад авунва. Районда чІехи эцигунар кьиле физва.

ЦІийиз гуьнгуьна хтунвай Самур-Гъезре рехъ кардик кутунин мярекатда иштирак

авур Президент Илгъам Алиев райондин агъалийрин векилрихъ галаз гуьрушмиш хъана. Ада цІийи рехъ кардик акатунай вири кцарвиар тебрикна. Президентди лагъайвал, цІийи рекъи 27 поселкадизни хуьруьз, санлай 16 агъзур агъалийриз кьуллугъда.

Уьлкведин чІехида гъа юкъуз Баку-Къуба рекъин са пайни кардик акатайди малумарна. Ада лагъайвал, алай вахтунда Азербайжанда шегъре рекъерихъ галаз санал районрин ва

хуьрерин рекъерни гуьнгуьна хутазава. Президентди ачухдиз лагъана: «Азербайжандин вири регионра инсанри хъсан рекъерикай менфят къачуна кІанзавайди я. Рехъ вилик фин я, меденият я. Рехъ аватІа вилик физ жада. Кцар райондихъ, гъаКІни къунши районрихъ чІехи тир туризмдин мумкинвилер ава. Рехъ авай чкада чна и мумкинвилерикай мадни хъсандиз менфят къачуда.»

2-ч.

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Лезгийрихъ кьилди чпин чІал ава. Абуру гужлу ва кьудратлу халкъ я. Абурун арада христианарни ава. Гъасан ад-Дербенди хъиз машгъур тир алим Муса б. Йусуф б. ал-Гъуьсейн ал-Лезги Абу Абдаллагъ абурун уьлкведай акъатнава.

Араб тарихчи Йакъутан (1179-1229) «Уьлквейрин гафарган» ктабдай.

Халкъ патал лагъай гафуни халкъдиз кьуллугъни ийида.

Лезги халкъдин мисал

АЗЕРБАЙЖАНДИН ПРЕЗИДЕНТ ИЛГЪАМ АЛИЕВ КЦІАР РАЙОНДА ХЪАНА

(Эвел 1-чина)

Вад лагъай гъилерда КцІариз атай Азербайжандин Президент Илгъам Алиева район квердавай мадни велик физвайди кылди кьейд авуна лагъана: «Велик финин йигинвал хъсан я. Экономика велик тухун, санайдин, туризмдин карханаяр арадиз гъун - и хилера вири крар вини еридинди я. Эхиримжи 5-6 йисан къене районда 17 мектеб эцигнава, са шумуд мектеб гуьнгъуна хтунва, чехи азархана эцигнава.

Азербайжандин туризмдин обьектрин арада сад лагъай чка къазвай КцІар-Шагъ дагъ Хъуьтгуьн ва Гатун Туризмдин Комплекс эцигнава. Комплекс кардик кутурла агъзурралди цийи кваллахдин чкаяр арадиз къведа,

райондин экономикадиз чехи инвестицияр эцигда ва гъа икІ, яргъалди КцІар райондин велик фин таъминарда.»

Чкадин агъалийрин векилри КцІар райондиз къалурзавай къайгъударвилай Азербайжандин Президент Илгъам Алиеваз разивал къалурна.

Гъа юкъуз уьлкведин чехиди Вини Цийихуьруьн заставадин эцигунрихъ, Гейдар Алиеван Фондунин куьмекдалди и хуьре эцигнавай пуд мертебадин мектебдихъ галазни таниш хъана. Президентди гъакІни «Самур» таможнядин рехъ гузвай пункт ва цийи дарамат кардик кутунин, «КцІар - 1» цин электрикдин станциядин бине эцигунин мярекатра иштиракна ва ам Шагъ дагъ Хъуьтгуьн ва Гатун Туризмдин Комплексдин эцигунрин еридихъ галаз таниш хъана.

«КЦІАР - 1» ЦИН ЭЛЕКТРИКДИН СТАНЦИЯ

КцІара хъайи вахтунда Азербайжандин Президент Илгъам Алиева гъакІни «КцІар - 1» цин электрикдин станциядин бине эцигунин мярекатда иштиракна. Уьлкведин чехида гъеле 2009-йисан 16-ноябрдиз «Азербэнержидиз» республикада гъевчи цин электрикдин станцияр кардик кутун патал махсус программа гъазурун тапшуурмишна. И тапшуругъдихъ авсиятда КцІар районда эцигнавай станция 2011-йисан къвед лагъай паюна кардик кутуна кІанзава. Вурварин хуьруз мукъва эцигнавай станцияди гъар йисуз 7 миллион киловатт/сѳт электрикдин энергия гъасина кІанзава.

Президент Илгъам Алиева «КцІар - 1» цин электрикдин станциядин бине эцигна.

КОМПЛЕКСДИН ЭЦИГУНАР

Азербайжандин Президент Илгъам Алиев Шагъ дагъ Хъуьтгуьн ва Гатун туризмдин Комплексдин эцигунрихъ галаз таниш хъана. КцІаривай 30 километр къван яргъа тир, 2 агъзур гектардин чка къазвай комплексдин эцигунар 4 девирда кыле тухун фикирда кунва.

Сад лагъай девирда коммуникациядин крар кылиз акъудда. 11 жкаждайди, гъелеррин рекъер, вир ва живедин аваданлухар арадал гъида.

Идалай гъейри 312 чкадин вад гъетрен, 346 чкадин къуд гъетрен, 282 чкадин пуд гъетрен отеларни эцигда.

Къвед лагъай девирда спортдихъ галаз алакъалу тир крар кылиз акъудда, коттедждар эцигда ва багълар кутада.

Пуд лагъай девирда алава гъелеррин рекъер акъудда, яшайишдин чка гегеншарда, жив кьурурун патал кылди аппарат ва чехи цин гъамбархана кардик кутада. И вахтунда комплексда 5 агъзур касди кваллахда.

Къуд лагъай девирда алишверишдин меркезар, ресторана, гаражар ва маса обьектар эцигда. 21 бураздин рекъер акъудда.

Комплексда хъайи вахтунда Президент Илгъам Алиева иниз къевезвай рехъ акъудунихъ, коммуникациядин крарихъ ва эцигунар девирдин тІалабунрив къадайвал эцигунихъ авсиятда герек тир тапшуругъарни меслятар гана.

«Самур»

САМУР-ГЪЕЗРЕ РЕХЪ КАРДИК КУТУНА

Азербайжандин Президент Илгъам Алиеван 2009-йисан 27-августдин серенжемдалди Самур-Гъезре рехъ гуьнгъуна хтун патал уьлкведин чехидан Игътиятдин Фондунай 6,5 миллион манат пул чара авунай. Алатай са йисан къене рехъ гуьнгъуна хтуна. Лент атІана цийи рехъ кардик кутур Президентди агъалияр тебрикна ва и рекъин район паталди чехи эгъмият авайди кьейдна.

Вичин яргъивал 23 километр, гъяркъувал 7 метр тир и рекъи санлай 16 агъзур агъалияр яшамеш жезвай 27 поселкадизни хуьруз къуллугъда. Рехъ Самур поселкадай башламишзава ва Гъезредилай (Яргундилай) алатайла пуд патлахъ — Гъезре-Мучугъ, Гъезре-СтІур, Гъезре-Цийихуьр патарихъ физва. Са бязи чкайра рехъ цийи кылелай акъудна гегеншарнава, адан ятах жкажна, яд тухудай турбаяр эцигнава. И рекъи жележегда райондин экономика мадни велик тухунин карда чехи тир роль къугъвада.

ХУЬРУЬН МЕКТЕБДИЗ КИЛИГНА

КцІариз атай Азербайжандин Президент Илгъам Алиев Вини Цийихуьрени хъана. Ам ина цийиз эцигнавай сергъятдин заставадиз кили-

гайдалай къулухъ хуьруьн цийи мектебдиз атана. Гейдар Алиеван Фондунин куьмекдалди эцигнавай пуд мертебадин цийи мектеба аялри хъсандиз чирвилер къачун патал девирдин тІалабрив къадай вири жуьредин къулай шартІар арадал гъанва. Гъавилай хуьруьн агъалийри Президентдиз чпин разивал къалурна, ара датІана вири республика, районар ва хуьрер велик тухуз алахъзавай адаз цийи агалкъунар тІалабна.

«САМУРДИН» ТАМОЖНЯДИН ЦИЙИВИЛЕР

Азербайжандин Президент Илгъам Алиева «Самурдин» таможнядин цийи пункт кардик кутунин мярекатдани иштиракна. Лент атІадалай гуьгъуьниз ам таможнядин рехъ гудай цийи пунктунихъ галаз мукъувай таниш

хъана. 2008-йисуз эцигиз кыл кутур цийи пунктуни 5 гектардин чка къазва. 11,5 агъзур квадратметрда дараматар эцигнава. Дуйньядин стандартрив къадайвал эцигнавай и пунктуна гъар жуьредин къулай шартІар арадал гъанва. Терминал мадни хъсандиз хуьн паталди цийи камераяр эцигнава.

Цийиз эцигнавай пуд мертебадин идарадин сад лагъай мертебада ВИП-дин зал ава. Ада уьлкведиз къевезвай автомобилрин гъерекатдиз гуьзчивал ийидай мумкинвал гузва. Ина таможнядилай элячІзавайбуруз ял ягъидай зални ава.

Къвед лагъай мертебада идарадин кваллахдаррин утагъяр ава ва ина гъакІни таможнядилай элячІзавайбурун гъакъиндай малуматар кІватІдай монитор кардик кутунва. Фойеда машгъур сиясатчи Гейдар Алиеван ва Президент Илгъам Алиеван уьлкве ва халкъ паталди кыле тухузвай крарикай ихтилатзавай фото стендар туклуьрнава.

Пуд лагъай мертебада Гейдар Алиеван музей тешкилнава. Ина адан уьмуьрдин рекъикайни кыле тухвай крарикай чирвилер гузвай гъаф шикалар, документар ва ктабар кІватІнава.

Эхирдай президентди Россиядихъ галаз сергъят тир муьгъ гъикІ туклуьрзаватІа килигна ва герек тир тапшуругъарни меслятар гана.

(Эвел газетдин 2010-йисан 31-июлдин тилитда)

ГЪАЗАВАТ

Шейх Мегъамед Ярагъви Табасараңда авай береда Урусатдинни Ирандин арада дяве къарагъна. И дяведи вири дагъвийриз, гъакни лезгийриз Къафкъазда азадвилдин женгер мадни геъгеншардай мумкинвал гана. Генерал А.П.Ермолова геле 1826-йисан гатфариз лезгийрин чилерал гъаи чехи къушундай чкадин халкъдин хура акъвазиз жезвачир. Гъавилай иниз цийи къуватар гъизвай. Дербентдиз Куьре полкунин пуд туп гвай ругуд рота, Цийи Къубадиз (Кцлариз - М.М.) Абшерон полкунин ирид рота гъанвай. Шамахида ва Бакудани урус къушунрин къадар артухарнавай.

Урус чапхунчийрин алахъунриз килиг тавуна, Шейх Мегъамед Ярагъвиди халкъдивай гъазават даварун тлаабна. Са бязи тарихчийри гъазават жигъад хъиз къелемдиз гузва. «Гъазават» арабдалди «дявез», «гъазиз» «аскер» лагъай члал я. Гъазават жигъад лагъай члал туш. Жигъад вири гавуррин аксина, чара-чара уьлквейра ислам дин геъгеншарун патал киле тухузвай диндин дяве я. Гъазават лагъайтла, мусурманри вири гавуррин ваъ, анжах чпиз басрух гайи чапхунчийрин аксина тухузвай, маса чилер пацук кутун фикирда авачир, чпин чилерал чпин азадвал хуьн паталди киле тухузвай дяве я.

Са береда урус чапхунчийрикай катна Ирандиз феи са бязи дагъустанви гъакимар, месела, Сурхай хан ва масабур Ширвандин ва Лезгистандин агъалийриз куьмек гун патал дагъустандиз хквезвай. Ирандин гъаким Абас Мирзедини гъазават къати хуьн патал гъар жуьредин алахъунар ийизвай. Тарихдин чешмейра къалурнавайвал, Абас Мирзе и рекъе гъафни-гъаф къизил, мал-девлет серфзавай. Ада вичи Тебриздай дагъустандиз рахъурай Сурхай хандик, Бейбулат ва Умалат хътин гъакимрик чехи тир умуд кутунвай ва абурвай урус чапхунчийрин аксина женг члугъазвай Малла Ярагъвидиз, гъакни Гъажи Шефи бегдиз ва Табасарандин беглериз куьмек гун тлаабзавай. (Килиг: **Кавказский сборник. Тифлис, 1887. С. 11**).

Са къадар вахтундайла Жардин агъалийри къарагъарай бунтуни Кахетиядин жемьтарни уяхарна. Им чехи ва яргъалди феи бунт тир. Сурхай хан гъасятда чехи лезги къушунни галаз иниз атана. Шейх Мегъамед Ярагъви Табасараңдай Куьредиз хтана ва ада Сулейман эфендидивайни Гъажи Шефи бегдивай жарвийриз куьмек гун тлаабна. Сулейман эфенди 300 касдикай, Гъажи Шефи бег 350 касдикай ибарат тир клеретрин киле аваз Къевеле галайнихъ атана. Ина абур урусин къушунрин дагълар къаравул члугъазвай клеретлар кукварна. Сулейман эфендиди урусри дагъдин рекъерай тлугъ фидай ва чпин къуватар артухардай мумкинвал ганач. Женгера адан клеретдай са шумуд кас, гъакни Мегъамед Ярагъвидин дуст Эмираслан телеф хъана. Сулейман эфендидини Шефи бегди гузвай куьмекдай менфят къачур жарвийри Сурхай хандин лезги къушундин куьмекдалди урус пачагъдин къушун дарбадагъна. Абуру маса вилайтрал вегъена, гъулгъула мадни геъгеншарна (**мад гъа чешме, ч. 39**).

Жарда киле феи женгерилай гуьгъуьниз Сулейман эфенди Ярагъвидин килив хтана ва са вахтундай адан тлаабнади кьулхъ элкъез мажбур хъана. Фельдмаршал Паскевича пуд вацра киле феи къати бунтарай Лезги-Жар вилайтдин (Паскевича ва маса генералри чпин рапортра ва малуматра и чкадин тварикл къалурнава - М.М.) агъалийриз дуван къуна. 1830-йисан июндин юкваре Асвар киле аваз Куьредин ва Сулейман эфенди киле аваз Къубадин лезгийрин клеретлар Жардиз атана. 21-июндиз лезгийринни урусин арада чехи ягъ-ягъунар хъана. Къве пагайни вишералди инсанар гъелек хъана. Урусар гъалиб атана. Сулейман эфенди вичин клеретни галаз дагълар галай-

нихъ физ мажбур хъана. Ада ара-ара гъафилдай пачагъдин аскерриз басрухар гузвай. Гъа и карди чкадин агъалияр руьгъдай аватиз тунач. Ада Белокандин, Катехдин ва Закъаталадин агъалийрин арада ара датлана теблигъат тухузвай. Эхирни Сулейман эфендидилай Шейх Мегъамед Ярагъвидин муьрид хъайи Шейх Шабанан куьмекдалди агъалияр цийи килелай кивачел къарагъариз алакна.

Цийи бунтуни урусин генералар кievera туна. Гъакл ятлани абур Гуржистандин милицайрин, Шекидин ва Ширвандин полкарин куьмекдалди бунт къаткурна. Абуруз чкадин агъалийриз дуван къаз клан хъайи вахтунда - 1830-йисан 12-сентябрдиз Куьредини Къубадин лезгийрикай чехи клерет туклуьрай Гъемзет бег жарвийриз куьмек гуз атана. Адан, Сулейман эфендидин ва Гъажи Шефи бегдин клеретриз чкадин агъалийри ва Шабанан клеретдини муькувай куьмек гана. Абуру урусин къушун элкъуьрна юкьва туна ва са вацра чапхунчийриз инай акъатдай мумкинвал ганач. 15-октябрдиз киле феи чехи дяведа лезгийр гъалиб атана ва абур урусар къулхъ члугуниз мажбуьрна. Урусри чкадин агъалийрихъ галаз ислягъвилдин икьар кутлунна. Идалай къулхъ, 10-ноябрдиз лезги клеретлар Закъаталадай акъатна хъфена. Урус генералри са шумуд йикъалай икьарар члурна, Белокандиз гъужумна ва жемьтардиз дуван къуна. Бунтуни иштиракчийрикай 32 кас къуна дустагъна.

Декабрдин сифте килера Жардиз мад гъилерда басрух гайи урус чапхун-

Мегъамед Ярагъвидихъ галаз гуьруьшмиш хъана ва йифиз гъам авай кивале амукна. Гъеле вичи Ярагъдал клелдайла Шейх Мегъамедан руш Гъафисат клан хъайи Къази Мегъамеда и гъилерда вичин ният ачухарна. Шейх Мегъамед Ярагъвиди кланибуруз хийир-дуьба гана ва къве йикъалай абурун мехъерар хъана.

Халкъдин арада гъаф нуфуз авай къве кас къавум хуьнухъ лезгийрин, табасаранвийрин ва аваррин алакъаяр мадни мягъкем хъхъана ва и карди абуррук руьгъ кутуна. Урусин чапхунчийрик лагъайтла, къалабулух акатна. Абуру Куьредизни Къубадиз цийи къуватар ялна. Абшерон полкунин командир полковник Мишенкоди Куьре ханлухдиз балкланраллабурун са шумуд клерет ракъурна, Дербент мадни клехвирна, Къубадиз алава яз ругуд рота аскерар гъана. (Килиг: **Кавказский сборник. Тифлис, 1887. С. 130**). Гъа ихътин гъалар арадиз агъуниз килигна Шейх Мегъамед Ярагъвидивай Табасараңда амукъиз хъанач ва ам хизанни галаз Аваристандиз фена. И вахтунда ам душманрикай Сулейман эфендидин клеретди хуьзвай.

Икьван гагъди лезги чилерал са шумудра урусин клеретрихъ галаз женг члугур Ярагъви гила генани чехи дяведик кыл кутаз мажбур хъана. Гъазаватдиз къарагъай аваррин Чиркей хуьруьн агъалийри ам чпин чехиди хкяна. Л.Богуславскийди кхъизвайвал, 1831-йисан октябрдин эхирра урусин гъаф чехи къушунди Казанище, Эрпели, Каранай ва Чиркей хуьрерал вегъена. Эхирни абур Чиркей къве

(Богуславский Л. История Апшеронского полка. СПб. 1892. С. 142).

Чиркейвийриз гъикъван гужлуз басрух гайитлани, урус аскеривай Сулакдайла элячиз жезвачир. Пуд лагъай юкъуз Сулейман эфендиди вацлун дар уьленар къуна, хуьр галайнихъ са атлуни ахъайнач. Урусри лезгийриз гуьлле гун къизмишриз, мумкин тир са улам жагъурна къушун Чиркей галай патаз акъудиз кланз гъар жуьредин алахъунар ийизвай. Гъикл ятлани улам жагъурна вацлал акъатай са рота Сулейман эфендидин клеретди къве сятдин къене кукварна дарбадагъна. Вичел хер хъанатлани, эфендиди къегъалвилелди женг давармаззавай. Ада вичин клеретдиз эхирдалди женг члугун эмир авунвай. Урусарни секиндиз акъвазнавачир, абур уламар хуьзвайбуьр кукварун патал гъам атлуяр, гъамни тупар кардик кутунвай. Чапхунчийри тупар лезгийр игис хъанвай клунтлар галайнихъ туклуьрнавай. Ара датлана гузвай картечдин цлу абуркай пуд михъиз чуклурна ва Сулейман эфендидин са къадар юлдшар телеф хъана.

Ирид лагъай юкъуз урусри хуьруьз мадни гужлуз басрух гана. Л.Богуславскийди и гъужум икк къелемдиз къачуьна: «Йифиз муьктуьз туьш тирвал туклуьрай батареяди югъ хъайила клунтларин къулхъ игис хъанвай дагъвийриз ара датлана, лап гужлуз гуьлле гана. Амай 20 тупуни Чиркей кукварзавай. Артиллерия-дикайни Абшерон полкунин сад лагъай батальондин лишанчийрикай арха къур атлуяр ва 42 - егер полкунин къвед лагъай батальон тадиз вацлалай элячиз башламайна. Чи къушундин къетли гьерекаври дагъвийрин чанда кичи туна.» (Мад гъа чешме, ч. 412).

Сулейман эфенди ва адан юлдшар чкаяр дегишарна вацлалай элячзавай атлуьриз гуьлле гуз эгечлна. Абуру урусар хуьруьз ахъай тавун патал эхирдалди женг члугъазвай. Амма чанда кичи гъатай чиркейвийрин чехибуру Шейх Мегъамед Ярагъвидивай женг акъвазарун тлаабна. Им Ярагъвидин килихдив къадай кар тушир. Адаз эхирдал къван женг члугъаз кланзавай. Ингъе чиркейвийри женгинилай гъил къачурла Мегъамед Ярагъви кланз-такланз чапхунчийрихъ галаз икьар кутлуниз ва абурун шартлар къабулиз мажбур хъана. И вакъиади Ярагъвидиз гъаф эсернай. Адан хци Гъажи Исмаила кхъейвал, «чиркейвийри муьридди маса ганай.» (Килиг: **Ахед Агаев. Магомед Ярагский. Мусульманский философ. Поборник веры, свободы, нравственности. Махачкала, 1996. С. 147**).

Чиркейвийр залан шартлар къабулна муьтлуьгъ хъайила генерал Панкратоваз Шейх Мегъамед Ярагъви есирда къаз клан хъана, амма Сулейман эфендиди ам вичин рухъварни галаз чеченрин Агами хуьруьз рекъе туна. Сулейман эфендиди Ярагъвидинни адан хизандин гел квадарун патал са шумуд сятда душмандихъ галаз женг члугуна. Адан клеретл лап къери хъанвай. 20-30 касдивай агъзурралди урус аскеррин хура акъвазиз жедачирди къатлай Сулеймана 42 - егер полкунин къвед лагъай батальондин са пай кукварайла чиркейвийри адавай женг акъвазарун тлаабна. Абуруз урусри чпин хуьр цлай яна куз кичезвай. Сулейман эфендиди абурхъ яб акална женг давармар хуьвнач. Ада са чиркейвидивай генерал Панкратовал ихътин хабар агакъарун тлаабна: «Чна квехъ галаз женг масана давармар хъийида.»

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ.
(Гуьгъ ама)

СУЛЕЙМАН ЭФЕНДИ

чийри цлудалай гъаф хуьрер чуклурна барбатлна. 1830-йисан 16-декабрдиз Къафкъаздин Корпусдин Къилин Командан, Къафкъаздин сердер фельдмаршал Паскевича вичин къейдер тухузвай журналда кхъенай: «2-декабрдиз Лезги-Жар вилайтда чи военный басрухар килиз акъатна. Урусатдиз гъамиша кевелеай нифрет ийизвай мугъ хъиз машгъур хъайи ва лезгийрин килин даяхалди чкайрикай тир Геям, Закъатала ва Жар хуьрер чна вири багълар-саларни галаз чуклурна, чиливди сад авуна.» (Килиг: **Муьзеффер Меликмамедов. Къубадин гъулгъула. Баку, 2004, ч. 85**).

И гъахъсузвилер эхиз тахъай Сулейман эфенди ва Гъемзет бег мад гъилерда чпин клеретларни галаз жарвийриз куьмек гуз атана. Амма гъаф хуьрерин агъалийри абуроз куьмек ганач. Гъавилай урус генералри чехи къуватар кватлна лезгийрихъ галаз женгерик кыл кутуна. Ягъ-ягъуьна урусар гъалиб атана. Сулейман эфендидин ва Гъемзет бегдин клеретларай 300 кас гъелек хъана. Абуьр къулхъ члугуна Къубадиз хъфиз мажбур хъана. Ина ва Куьреда лезгийр цийи женгерив эгечлна кланзавай.

ЦИЙИ ЖЕНГЕР

Куьредиз хтай Сулейман эфендидиз ина вичин муаллим къажгъанач. Вилайтдин гъалар къызгъин хуьнихъ авсиятда ам мад гъилерда Табасараңдиз куьч хъанвай. Сулейман эфендиди Жардин женгерай саламатдиз акъатай вичин 120 юлдашни галаз Табасараңдиз фин къетл авуна. Кивенкве ада клеретда амайбуруз чпин квалериз хъфин теклифна, амма абур рази хъанач. «Вун гъиниз, чунни гъаниз» лагъана адан юлдашри. Гъавилай Сулейман эфенди гъабурни галаз Шейх Мегъамед Ярагъвидин килив фена.

Са шумуд варз алаатайдалай къулхъ, 1831-йисан августдиз чеб гъазаватдиз гъазур тирди малумарай табасаранвийрин чар асас къуна гимривни Къази Мегъамедни 200 атлудин киле аваз Табасараңдиз атана. (Килиг: **ЦГВИА. Ф. ВУА. Д. 6512. Л. 23**). Ина ам Шейх

патахъай элкъуьрна къуна. «Сулак вацлун чапла пата авай Чиркей муьтлуьгъарун патал иниз 2500 аскердикай, 500 атлудикай ва 22 тупуникай ибарат тир къушун гъанвай. Къушундин чехиди генерал Панкратов тир.» (Богуславский Л. История Апшеронского полка. СПб. 1892, с. 142). Са бязи чешмейра урусри Чиркейдиз ялнавай низамлу къушун Абшерон полкунин пуд батальондикай, егер полкунин къве батальондикай, Куьредин полкуникай, балкланраллабурун ва артиллериядин клеретрикай ибарат тирди къалурнава. Чиркейвийр къадардал галтайла урусрилай тимил тир ва абур хенжердилай, нажахдилай, къемедилай гъейри маса яракъар гвачир. Ятлани абур куьгъалвилелди женг члугъазвай. Чиркейвийрихъ галаз санал Ярагъви хуьн патал иниз атанвай адан рухъвайри Гъажи Исмаила, Исгъакъа, са шумуд ярагъвиди ва Сулейман эфендидин клеретдик квал лезгийрини чапхунчийрин аксина женг члугъазвай.

Кивенкве женг къызгъиндаказ киле физвай. Чиркейвийри душмандин вилик пад къун патал вацлал алай муьктуьвер чуклурна, сенгерар туклуьрнавай. Сулейман эфендиди Каранайдай иниз къвезвай урусин рехъ атланвай. Ада къве юкъуз чапхунчийрин 50-далай гъаф аскерар телефона. Идакай хабар къур генерал Панкратова аниз алава яз мад са батальон ракъурна. Октябрдин эхирра женгер генани къати хъана. Л.Богуславскийди и вакъиа икк къелемдиз къачуьна: «Нисинлай алаатайла, сятдин 5-даз генерал Панкратова регъбервал гузвай, 22 туп гвай 2500 аскердикайни 500 атлудикай ибарат тир къушун Сулак вацлун къерехда акъвазна. Вацлун чапла пата Чиркей хуьр авай. Ана дагъвийрин клаллари гьерекаттавай. Эхирдай чаз чир хъайивал, абуроз куьмек гун патал чеченар, салатаввиар, койсубулувиар ва масабурни атанвай. Чиркейвийри чи вилик пад къун патал Сулакдал алай вири муьктуьвер чуклурнавай... Дагъвийри аскерар къирмиш жедайвал гуьлле гуьниз килиг тавуна, чи тупчийри абуроз къур чка ядай цаяр гузвай...»

ЧИ БИКЕЯР - АЛИМАР

БЕСИРА КЕРИМОВА

Чи сейли алим Бесира Керимовади 51 йис я ара датІана Бакудин Гьукуматдин Университетдин химиядин факультетда кІвалахиз.

Химиядин илимрин кандидат,

доцент Бесира Гьидаятан руш Керимова 1934-йисуз КцІар райондин Макьсудхуьре дидедиз хьана. Ина юкьван мектеб акьалтІарна ам Кьубадин педмектебдик экечІнай. Гуьгьунлай Азербайжандин Гьукуматдин Университетдик экечІай рушан алакьунар акуна ам аспирантура тунай.

1967-йисуз кандидатвилдин диссертация хвейи, 80-дав агакьна илимдин кІвалахрин автор тир Бесира Керимовади чи республикадин кьилин вузда муаллимвал ийиз яргьал йисар я.

РАЯ МУСТАФАЕВА

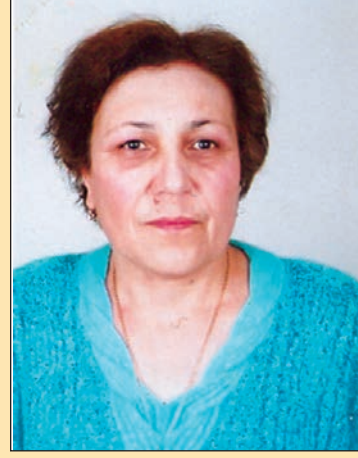

Азербайжандин авай-ава чир орнитолог дишегьли тир Рая Мустафаева кьушарин чІал чидай зурба алим я.

Мустафаева Рая Гуьлбаладин руш 1938-йисуз КцІар райондин Хуьлуьхь хуьре

дидедиз хьана. Ада КцІар шегьердин 1-нумрадин юкьван мектебда кІелна. 1959-йисуз Азербайжандин Гьукуматдин Университетдин биологиядин факультет акьалтІарна, Закьаталадин Гьукуматдин Кьуружда илимдин чІехи кІвалахдарвиле кьуллугьна. Алай вахтунда Рая Мустафаевади гьана отделдиз регьбервал гузва. Ада Азербайжандин ИА-дин Зоологиядин Институтда чулав нукІерин экологиядикай диссертация хвена, биологиядин илимрин кандидатвилдин тІвар кьачуна.

ГЬЕЖЕР ЭМИРОВА

Азербайжанда сифте яз ругьунар илимдин рекьяй чирай Гьежeр Эмировадин кІвалахрин бинедаллаз Республикадин Ругьунар Гьасилдай Кархана кардик кутунай.

Гьежeр Саидан руш Эмирова 1938-йисуз КцІар райондин Агьа Лакар хуьре дидедиз хьана. Кьуба шегьердин 2-нумрадин юкьван мектеб акьалтІарна, Азербайжандин Гьукуматдин Педагогикадин Институт куьтягьна. Ленинграддин Ботаникадин Институтдин аспирантурадик экечІай руша 1969-йисуз диссертация хвена, биологиядин илимрин кандидатвилдин тІвар кьачуна. Азербайжандин ИА-дин Ботаникадин Институтда илимдин чІехи кьуллугьчивиле, Азербайжандин ИА-дин Молекулярный Биологиядин ва Биотехнологиядин Институтда илимдин чІехи кьуллугьчивиле кІвалахна. Алай вахтунда "Гьeрба флора" фирмада кІвалахзава.

Гь.Эмировадин илимдин ахтармишунар набататар химиядин рекьелди чирунихъ галаз алакьалу я. Ада республикада сифте яз ругьунар илимдин рекьяй чирна. Алимди гьакІни олеандра, пурни ва маса набататрикай тІебии рангар кьачудай рекьeр жагьурна.

ЗЕЙНАБ АБДУЛЛАЕВА

Накьвар илимдин рекьелди ахтармишзавай Зейнаб Абдуллаевадин нетижаяр чилерин магьсулдарвал хкажунихъ галаз алакьалу я.

Абдуллаева Зейнаб Минетуллагьан руш 1947-йисуз Яламада дидедиз хьана. Ина юкьван мектеб акьалтІарна, АГУ-дин биологиядин факультетда кІелна. Азербайжандин ИА-дин Ботаникадин Институтда кІвалахал акьвазна, гьанин аспирантурада чирвилер кьачуна.

Ада 1995-йисуз "ЧІехи Кьаф-кьаздин кефер-рагькьeчІдай пата эрозия хьанвай чилерин магьсулдарвал артухарун" темадай диссертация хвена, хуьруьн майишатдин илимрин кандидатвилдин тІвар кьачуна. Алимдин илимдин кІвалах республикадин майишатда кардик кутуна ва адакай гзаф хийир кьачуна. 40 йисуз ара датІана Ботаникадин Институтда кІвалахзавай З.Абдуллаева гьанин илимдин чІехи кьуллугьчи я. Адан 40-далай гзаф илимдин кІвалахар чап хьанва.

КАМАЛЕ БУРЗИЕВА

Аялрин тІуркІунрин азардихъ авсиятда ахтармишунар тухузвай Камале Бурзиевадин илимдин кІвалахри алимдин фикир желб авуна.

Азербайжандин Гьукуматдин Медицинадин Институт 1995-йисуз тафаватлувилелди акьалтІарай Бурзиева Камале Камилан руш Азербайжандин Гьукуматдин Духтурар Лап Хьсан Дерезадив Агакьардай Институтдин ординатурадик экечІна. Кьве йисуз ина чирвилер кьачур, илимдал гзаф рикІ алай и савадлу ва вичихъ алакьунар авай руш институтда муаллимвиле хвена.

10 йисуз ара датІана азербайжан ва урус чІаларал лекцияр кІелай и рушавай чи республикадин чара-чара пипІерай атай вишералди духтурри бегьeм чирвилер кьачуна. Илимдихъ галаз мукьбувай машгул хьайи К.Бурзиевади 2000-йисуз аялрин тІуркІунрин азардихъ галаз алакьалу темадай диссертация хвена, медицинадин илимрин кандидатвилдин тІвар кьачуна. Адан илимдин макьалаяр Азербайжандин, Россиядин, Гуржистандин, Туьркиядин, Белгиядин ва маса уьлквейрин илимдин журналрин чинриз акьатзава.

САМАЯ ЭФЕНДИЕВА

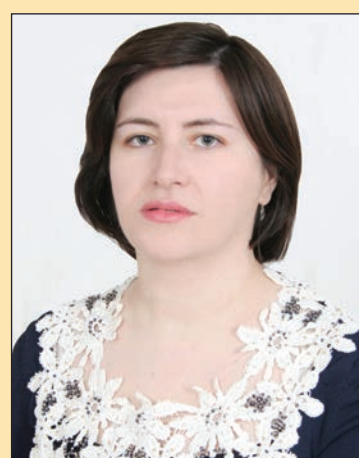
Азербайжандин Гьукуматдин НафтІадин Академиядин доцент Самая Эфендиевади 30 йисуз ара датІана ина кІвалахна.

Эфендиева Самая Ханбубадин руш

1939-йисуз КцІар шегьерда дидедиз хьана. Ина 1-нумрадин юкьван мектеб акьалтІарна, АПИ-дин физикадинни математикадин факультетдик экечІай и вичихъ чІехи алакьунар авай руша 1963-йисуз анаг тафаватлувилелди куьтягьна. КцІар шегьердин интернат мектебда, гуьгьунлай АПИ-да муаллимвал авур С.Эфендиева илимдив рикІ алаз эгечІна.

1971-йисалай гилан Азербайжандин Гьукуматдин НафтІадин Академияда кІвалахал акьвазай ада куьруь вахтунда кандидатвилдин диссертация хвена. Техникадин илимрин кандидат, доцент С.Эфендиева и илимдин меркездин тІвар-ван авай муаллим я.

ХАЛИДЕ ИСАЗАДЕ

Кьве институт акьалтІарай, кандидатвилдин диссертация 25 йиса аваз хвейи Халиде Исазадеди илимдин ахтармишунар давамарзава.

Исазаде Халиде Октян руш 1974-йисуз КцІара дидедиз хьана. Юкьван

мектеб кьизилдин медалдалди акьалтІарна, 1990-йисуз М.Ф.Ахундован тІварунихъ галай АПИ-дик экечІна. Инаг куьтягьай ада гуьгьунлай Азербайжандин ЧІаларин Университетдин ингилис-немс чІаларин факультетни акьалтІарна. 2001-йисуз диссертация хвена, филологиядин илимрин кандидатвилдин тІвар кьачуна. Алай вахтунда Бакудин Славян Университетда доцентвиле кІвалахзава. Магистрризни бакалаврриз психоллингвистикадай, гекьигунин лексикологиядай, умуми филологиядиз гьахьунай ва роман-герман филологиядиз гьахьунай лекцияр кІелзава.

ГЪАР ХУЪРЕ СА КІВАЛ

Чи бубайри лагъанай: «ВикЕгъ итимдихъ гъар хуъре са кІвал жеда!» Къве йисалай вичин 20 йис тамам жезвай «Самур» газетдихъ лагъайтІа, гъар са лезги хуъре цІудралди кІвалер хъанва.

«Самурдин» къени дустарикай сад Уруж я. Уружов Уруж Агъададашан хва 1962-йисуз КІлар райондин Манкъулидхуъре дидедиз хъана. Юкъван мектеб акъалтІарна, ам аскервилез фена. Гугъуьнлай Бакудин Финансринни Кредитдин техникум куьтягъай жегъил хуъруьз хтана, са шумуд йисуз юриствиле кІвалахна...

Алай вахтунда Уружахъ Манкъулидхуъре къилди туьквен ава, гъана кІвалахзава. Гъам вичин хизан хуьзва, гъамни хуъруьн хийир-шийирдихъ къуьн кутазва. Ам хуъруьн мектебдин диде-бубай-

рин советдин къил я. Советди 10 йис я юкъван мектебдиз, аялрин бахчадиз къайгъударвал къалуриз. Хъсан кІелзавай аялриз савкъватар, спортдай алахъунар авайбуруз при-

зар, къуьзуь хъана куьмек авачир ксариз недай-хъвадай затІар агакъ-арун советдик акатзавайбурун везифайрикай я. Ихътин ксарин жергедихъ хуъруьнвийрикай Къазимегъамед Султалиев, Мамед Мамедов, Элдар Алигъейдаров, Рагъид Къадилов, Къафар Манатилев ва масабурни акатзава.

Хайи чІалал, тарихдал, литературадвал рикІ алай Уруж хъсанвилерихъ ялдай хуьтуьл къилихрин инсан я. «Самур» газетдал ада рикІяй дамахда, ам чи халкъдин гъиле авай къакъан пайдах яз гъисабда. Вичин сихил патал 20 газет кхъенва ада. Уружахъ дидедин чІалал ширирар кхъидай, гитарадал хъсандиз ягъидай хътин алакьунарни ава.

Уружахъ мадни са алакьун ава. Адан къилив мефтІедин начагъви-

Итимдин чиниз
килигмир,
гафуниз килиг.

Лезги халкъдин
мисал

ликай азият чІугвазвай инсанарни къведа. Шумудни садаз адан куь-мекни хъанва.

Эхъ, Манкъулидхуъре «Самур-дихъ» авай кІвалерикай сад Уружоврин кІвал я. Къени хуьрай и кІвал. Анай гъамиша шад хабарар атурай чаз.

Роза ГЪАЖИМУРАДОВА

ВУН ЗИ РИКІИЗ ЧИМИ ХЪАНА

Дагъларилай къарагъай гар
Агакънач хъи, ратаралди.
Яйлах кІандай яр аквадай,
Гатарилай гатаралди.

Меликзардин булахдин яд
Зун галачиз хъвамир, гада.
Гарув гана гуьлуьшан гад,
Мад чи хуъруьз къвемир, гада.

Лацу жез зун дуьгуь яни,
Лацу дуьгуь чанахдава.
Паласадай яр хтана,
Цийи чам хъиз дамахдава.

Мад яйлахдиз чиг атана,
Яйлахдавай жегъил чубан.
Зун ви къвалал алаз кІандай,
Цуькверикай ийиз яргъан.

Югъ алатна, мичІи хъана,
Илифардай чардах авач.
Чун къве рекъин арадава,
РикІ ахъайдай са вах авач.

Чинард таран къакъан хилел
Ацукънавай я туьтуькъуш.
И дуьньядал са югъ такур,
Эслидилай зун артух туш.

Дербенарин дерин гъуьле
Лепедик квай вили уьрдег.
Яр гъарибдиз акъатнава,
РакІарикай кудна куьлег.

Галукъайла галуд жедай
Лугъумир хъи, жуна я зун.
Яр ви шикил рикІе хуьдай
Гъа ваз кІани суна я зун.

Эслидинни Кереман сур
Цай акъалтна, чара жедач.
КІани къелем чарадаз хъай,
Зи дердиниз чара жедач.

Чубарукди муг гигидач,
Самур вацІун луз галачиз.
На икъван сед ийимир тІун,
Зи виликай къвез, алатиз.

Гада икъван хиялармир,
Вун хиялри твада кІеве.
Хуьр рушарив ацІанаваз
Хажалатар къамир хиве.

Лагъайди КІлар райондин
Тигъиржал хуъруьнэгъли
Седеф Серкерова я.

ЧИ РУЪГЪДИН ИВИРАР

Винидикай Эсли къведа,
РикІ къве патаз пая лугъуз.
Агъадикай Керем къведа,
Аман, Эсли кая лугъуз.

Эслидинни Кереман руьхъ,
Чилерик ква агъуз авай.
Дуьньяд крар аку фелек,
Руш кІанидаз тагузавай.

Марф къуналди чилер тух жеч,
Тух тежедай чил къаних я.
Килиг тавур вилер тух жеч,
Вун акваз кІанз зун дарих я.

Гъиниз физва, шуьше къелем,
Чи магъледай фыйтундаваз.
Зунни къведай вахъ галазди,
Чпир ич хъиз жибиндаваз.

Пенжеридай гар атана,
Лемпедаллай шуьше хана.
Сагърай лугъуз яр атайла,
Зи вилериз шел атана.

Туьтуьнавай кагърабаяр
Циз аватна, вили хъана.
Къариблудхай атай гада,
Вун зи рикІиз чими хъана.

ХуьтІуьккай хупІ бизар я зун,
Мад бахтатар гад хъанайтІа.
Икъван кІани ваз тахъайла,
КІандай заз рикІ пад хъанайтІа.

Яламадиз хъфизавай,
Фургъундаваз хъвач лагъ ярдиз.
Капративдин туьквендавай
Генжед бишме гъваш лагъ ярдиз.

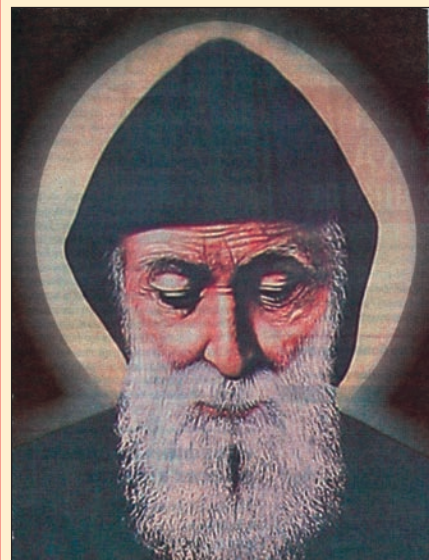
Дагъдин къулухъ никІер гала,
НикІихъ галай куьлуь гъаргъар.
За рикІин дерт низ ахъайин,
КІани къелем хъана яргъал.

Гъар акурла рикІ шадардай,
Шагъ дагъларин яйлах аку.
Къилий-къилиз ипекдавай,
Зи ярдив гвай дамах аку.

КІватІайди КІлар райондин
Мучугъ хуъруьнэгъли Дилара
Аливердиева я.

ДУЪНЪЯДИН АЛАМАТАР

ШАРБЕЛАН ИВИДИ САГЪАРЗАВА

Пак Шарбелан ивиди виш йисан къене миллионралди инсанар сагъарнава. Адан къуру жесед Ливандин монастрда хуьзва. Монастрдин къил Луис-Матара лугъузвайвал, Шарбелахъ галаз алакьалу тир и вакъиадиз баянар гун мумкин туш. Шарбел 70 йиса аваз рагъметдиз фейила касдин заланвал 45 кило тир. Адан бедендай ара датІана иви кІвахъзавай. Виш йис я Шарбелан къуру кІарабар ивидалди гъекъ жез. Алимри лугъузвайвал икъван гагъди Шарбелан жеседдикай 100 литр къван иви кІвахънава. И ивидикай аламатдин гъери гъазурзава. Гъеридик адан пекерин куьлуь кІусарни какадарзава. И затІар какадарнавай зейтундин гъери лугъуз тежедай къван гужлу дармандиз элкъезва.

Монастрда сагъардай гъери авай гъвечІи пакетар гъавая гузва. Гъар флаконди 5 миллилитр дарман къазва. Алай вахтунда дуьньяда авай 193 уьлкведикай 136 уьлкведин агъалийри монастрдиз чарар ракъурнава. Абур ивиди сагъарнавай инсанри кхъенвайбуру я. И ксари кхъенвайвал, пак Шарбелан иви квай дарманди СПИД, бедендин винел пата ва къене дакІуна жезвай хирер (рак) ва маса залан азарарни сагъарзава.

ЖИЗНЬ – ЭТО БОРЬБА

«Жизнь - это шанс, используйте его. Жизнь - это красота, восхищайтесь ею. Жизнь - это блаженство, вкушайте его. Жизнь - это мечта, осуществите ее. Жизнь - это вызов, примите его. Жизнь - это долг, исполните его. Жизнь - это игра, сыграйте в нее. Жизнь - это богатство, дорожите им. Жизнь - это любовь - наслаждайтесь ею. Жизнь - это шанс, воспользуйтесь им. Жизнь - это горе - преодолейте его. Жизнь - это борьба, выдержите ее. Жизнь - это трагедия, преодолите ее. Жизнь - это счастье, сотворите его. Жизнь - слишком прекрасна - не губите ее. Жизнь - это жизнь, боритесь за нее.»

Это слова великого человека – Матери Терезы. 26 августа весь мир отметил столетие этой удивительно доброй и отзывчивой женщины. Родилась она в 1910 году в Македонии, в католической семье.

Вошла в мир как Агнес Гонджа Бояджиу, по национальности она албанка. Хотела стать писателем, журналистом. И в Индию приехала в качестве корреспондента. Увидев в трущобах Калькутты бомжиху, без малейшего шанса выжить – ее обгрызли крысы, она стала другой. Подобрала, вымыла и дала ей умереть по человечески. Этим она занималась всю оставшуюся жизнь - с 1948 до 1999 года. Две трети жизни провела среди больных, заразных, по большей части безнадежных.

Мать Тереза была канонизирована Ватиканом. Но ее религиозность – тут множество особенностей, которые глубинной сути католицизма не противоречат. Но очень противоречат массовым представлениям о святых - аскетам, отвергнувших грешный мир.

Вот эпизод из ее биографии: Мать Тереза, работавшая в Калькутте, где большая часть ее пациентов была по религии индуса-

ми, вовсе не уговаривала их перейти в католичество. Наоборот, она говорила, что им надо стать лучшими индусами и обратиться к своему богу. Она говорила о мусульманах и евреях, что они поклоняются тому же богу, что и христиане.

Но в жизни Матери Терезы были долгие годы, когда она в целом испытывала серьезные сомнения в существовании бога. Вот только людям она при этом помогать не переставала. Люди, знакомые с христианством знают, что такие сомнения испытывали многие святые.

В целом понятно, что неукротимые личности, типа Матери Терезы – из тех, что либо отвергают религию и создают свою (в Индии это происходит постоянно), либо двигают религию вперед, вдыхают в нее жизнь. Католицизм Матери Терезы - совре-

менный, экуменический, то есть не любящей барьеры между религиями и вообще народами, непонятный для тех, кто не видел улицы Калькутты. И очень человеческий.

“САМУР”

НОВОСТИ НА ВСЕ ГОЛОСА

«Лезгинка» Узеира Гаджибекова

В Музее музыкальной культуры к 125-летию со дня рождения основателя азербайджанской композиторской школы Узеира Гаджибекова, которое будет праздноваться в сентябре, будет представлена впервые изданная партитура танца «Лезгинка», сообщает пресс-служба управления культуры и туризма города Баку. По словам директора музея Аллы Байрамовой, партитуру выявили из архива дирижера Ашрафа Гасанова: «Он ее написал для оркестра народных инструментов, а затем передал для работы дирижеру Ашрафу Гасанову, но увидела ли она свет при жизни самого композитора, неизвестно», сообщила она. Написанную в 1932 году партитуру впервые спустя 71 год в 2003 году исполнил ансамбль народных инструментов Азербайджанского государственного университета культуры и искусства под управлением Гюльаги Зейналова. Она была написана для тара, кяманчи, балабана и дафа.

Городок для малообеспеченных

В Сальяне 150 малообеспеченных семей встретят 2011-й год в новых квартирах. Фонд Гейдара Алиева открывает в жизни этих семей новую страницу.

По инициативе Фонда Гейдара Алиева в Сальянском районе строится новый городок из 150 домов для одиноких, малообеспеченных семей и семей инвалидов.

Несмотря на то, что закладка городка началась 4 месяца назад, уже выполнено примерно 70-80 процентов строительных работ. В результате этой гуманитарной акции Фонда в Сальяне жильем будут обеспечены одинокие, малообеспеченные семьи и семьи инвалидов. Из 150 строящихся в городке домов 30 - трехкомнатные, а 120 – двухкомнатные.

МУДРОСТЬ ПРИХОДИТ В 60 ЛЕТ

Американские ученые выяснили, что с возрастом человек становится умнее и рассудительнее, так как его мозг начинает работать в полную силу. При этом пик интеллектуальной активности приходится на 50-70 лет. Таковы сенсационные результаты работы исследовательницы Барбары Стоуч, передает The Daily Mail.

Традиционно считалось, что со временем умственная деятельность затухает, так как нейроны – клетки головного мозга – постепенно отмирают, и к концу жизни человек теряет до 30% нейронов. Однако в ходе последних исследований выяснилось, что клетки головного мозга не умирают.

Со временем в головном мозге увеличивается количество миелина – вещества, которое заставляет сигнал быстрее проходить между нейронами. За счет этого общая интеллектуальная сила мозга повышается до 3000% по сравнению со средним показателем. А пик активности производства миелина приходится на 60-летний возраст и старше.

Кроме того, если до 50 лет между двумя полушариями головного мозга существует жесткое «разделение труда» и каждое из них выполняет строго определенные функции, то после 50 лет человек может использовать обе части мозга одновременно. Это позволяет ему решать значительно более сложные задачи.

Наряду с этим, сказывается и жизненный опыт взрослых и пожилых людей, полученный в течение всей жизни. Они меньше подвержены смятению из-за необычной или эмоциональной информации, нежели молодежь. Как заявил профессор Университета Калифорнии Дилип Джейст, «мозг человека, за плечами которого находятся десятилетия жизни, менее импульсивен и более рационален». По его мнению, это и можно назвать мудростью.

Впрочем, пик интеллектуальной активности имеет свои негативные

стороны. Из-за огромного количества информации, которая накопилась за многие годы, оперативная память переполняется, и это приводит к забывчивости и рассеянности, отмечают нейрохирурги.

ПОСТУПОК

Поистине дорогой подарок преподнес 84-летний фронтовик Герман Колупаев своему товарищу. Узнав, что его сослуживец - инвалид еле сводит концы с концами, он отдал ему подаренную президентом квартиру.

Герману Колупаеву из Тувы, как и всем нуждающимся в жилье ветеранам ВОВ, по указу президента выдали долгожданную однокомнатную квартиру. Все это время ему приходилось ютиться в маленькой квартире вместе со внуком. Новая квартира фронтовику очень понравилась - одна комната с уютной кухней и небольшим коридорчиком. Он уже стал переезжать, как услышал от друзей о тяжелой судьбе своего товарища - 70-летнего Виктора Кууларе, вместе с которым работал когда-то, но не видел его уже несколько лет. У Виктора отнялись обе ноги, жена стала инвалидом 3-й степени, а единственный сын Анчы получил травму позвоночника и сейчас прикован к постели. Фронтовик так проникся чужой болью, что решил передарить товарищу свою новенькую квартиру.

- Я дарю тебе эту квартиру, потому что ты совершаешь настоящий подвиг. Ты, несмотря на инвалидность, содержишь всю семью, управляешься с хозяйством. Это достойно награды. А я доживу, сколько мне отвел Бог, у внука моего, мы с ним дружно живем, - сказал фронтовик, передавая ключи Виктору.

Оба старика расплакались.

- Для нас это большое счастье. О таком подарке мы и мечтать не могли, - плачет новосел.

Этот поступок оценили в правительстве республики. Глава региона Шолбан Кара-оол отблагодарил фронтовика подарком – ему вручили новые ключи от джипа «УАЗ Патриот».

ВАШЕ ЗДОРОВЬЕ

СЕРДЕЧНИКАМ – ПОБОЛЬШЕ ОГУРЦОВ

Огурец помимо 96 процентов воды содержит еще и очень много калия, который необходим людям с сердечно-сосудистыми заболеваниями. Эти овощи отлично восстанавливают водно-солевой баланс организма и нормализуют работу кишечника, благодаря чему даже наша кожа очищается и приобретает здоровый цвет.

А еще огурцы низкокалорийны. В двух килограммах будет содержаться всего лишь 300 килокалорий. Это лишь пятая часть дневного рациона женщины (при расходе 1500 ккалорий).

Стоит ограничиться двумя килограммами в день, потому что огурцы довольно сильное мочегонное. Можно приготовить такой салат и есть его весь день – килограмм-полтора огурцов, зелень и нежирная сметана или йогурт. Все это разделить на три-четыре приема. Заесть этот салат можно кусочком черного цельнозернового хлеба.

ДЫНЯ ЗАЩИЩАЕТ ОТ СТАРЕНИЯ И СТРЕССОВ

Французские ученые установили, что благодаря дынному соку, в котором содержится супероксид дисмутаза, наши клетки наиболее эффективно борются со стрессом. Люди, которые пили дынный сок или просто ели несколько ломтиков дыни в день, становились менее раздражительными. У них также улучшалась концентрация внимания, исчезала бессонница и даже немного снижалась чувствительность к боли.

Дыня может стать одним из участников процесса похудения в жару. А благодаря ликопину и клетчатке она способна даже замедлять процессы старения в организме!

Но не больше 1,5 килограмма сладкой мякоти в день. Иначе можно навредить фигуре. Кроме того, не стоит смешивать дыню с другой едой – ее лучше съесть минут за 15-20 до еды или после. Но с нежирным творогом дынная мякоть сочетается, поэтому можно устроить себе вкусный полдник из 100-200 граммов творога, смешанных в блендере с ломтиком дыни.

Учишь мужчину - учишь одного человека, учишь женщину - воспитываешь нацию.

Восточная мудрость

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

ДУЪНЪЯДИ ЧЕХИ ШАИР КВАДАРНАЙ

1967-йисан 23-ноябрь. А юкьуз лезгийрин сейли шаир СтІал Сулейман халкъдивай къа-къатнай. И хабар Дагъустандин Къасумхуър райондин Агъа СтІалар хуьрай вири дуьньядиз чкІанай.

1936-йисан 17-апрелдиз СССР-дин ЦИК-дин Президиумдин заседанида вичиз Ленинан орден гайила Сулеймана икІ лагъанай: «Зун, чилик квай, муьрхуь кърди яз, коммунистрин пар-

тияди ва Совет гьукуматди аникай хкудай, миьна нур гудайвал авур ва гзаф хци авур яракъдиз ухшар я.»

Гьукуматди вичиз «халкъдин шаир» тІвар гайи СтІал Сулеймана ара датІана, гьакъсагъ-вилелди хайи халкъдиз къуллугънай. Ам гьахъ дуьньядиз фенва лагъай хабарди чпиз кІевелай эсер авур урусрин тІвар-ван авай кхьирагри шаирдин яратмишунриз чІехи тир кьимет ганай.

*Гьуьруьят хунІ
хъсан затІ я,
Эллериз къадир
хъайитІа.*

СтІал Сулейман

СУЛЕЙМАНАКАЙ ЛАГЪАЙ ГАФАР

Ам мецел кІвенкІ алай гафарин устІар, мисалрал гзафни-гзаф рикІ алай инсан тир. Адаз лезгийрин, туьркверин ва фарсарин гзаф шиирар чидай. Ада гьакІни поэзияда вичин муаллим хъайи Етим Эминан кье вишдав агакьна шиирарни поэмаяр рикІел хвенвай.

Лезги шиират ахтармишзавайбуру СтІал Сулейманан поэзиядин дувулар тайинарун, адан шииратдин чІал чирун патал чІехи тир кІвалах тухвана кІанзава...

... Сулейман Стальский халкъди вичи арадиз гъанвай, амма Совет гьукуматдин береда чІехи гьуьрмет къазанмишнавай халисан халкъдин шаиррикай тир. Хайи халкъдин мурадар, адан шадвилерни хажалатар шаирди гзаф эсерлу, цІийи кІалубдин мани-шиирриз элкьуьрнай. Маничидин куьмекдалди рекин тавуна яшамеш хъун патал цІийи кьилелай халкъдин кьула гьахъзавай Стальскийдин шиирри тек са вичин ватанда, дагълара гьуьрмет къазанмишначир. Чакай низ адан, гьатта переводчи са къадар кьиметсузарнавай цІарар кІелна хвеш хъанач, чакай вуж и цІарарин везинлувилини маналувили гьейранарнач. Гьавиляй Сулейман Стальский кьена лагъай хабарди чи рикІ тІарна. Вири советрин кхьирагрихъ ва сан-гьисаб авачир кІелзавайбурухъ галаз санал зани, халкъдин мурадар тесниф авур чІехи шаирдин руьгдин вилик кьил агъуззава.

Михаил ШОЛОХОВ

Чин чІуру Шопенгауера лагъанай: «Ктабар анжах жувахъ махсус фикирар амачирла кІелиз эгечІа». Тебиатди вич хвейи, вичин къаравудда акъвазай, вичихъ Гомеран алакьунар авай Сулеймана уьмуьрда са ктабни кІелначир ва чІехи уьмуьрдин булахдай яд хъвазвай адан фикирар куьтягъни хъаначир. Ада вичин алакьунар алатай девирдин заланвилерин таъсирдик кваз чІукариз пайна маса ганач, инсанрив, чилив агатна, вичин шадвал кІанзавай гьар са касдихъ галаз пайна. Ам шииривди яшамеш хъанай, абурувди нефес къачунай. Халкъ, уьлкве, тарих адав яшамеш жезвай. Ам вакъийарин чан алай тарих тир.

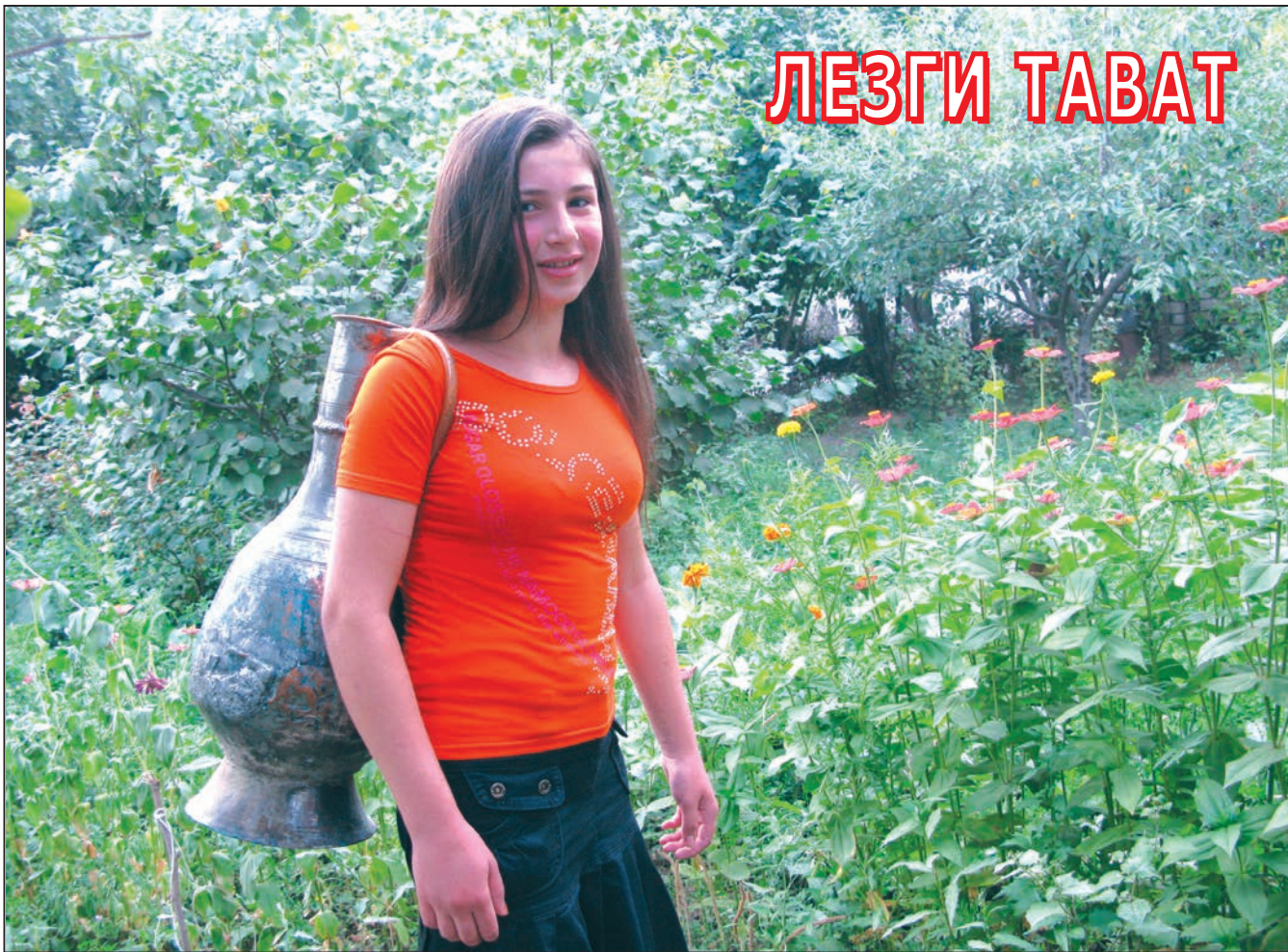
Николай ТИХОНОВ

Вичин вири дувулралди, вичин лежбердин ва халкъдин шаирдин вири уьмуьрдални зегьметдалди ам хайи уьлкведихъ, вири халкъдихъ галаз алакьалу тир. Хайи лезги халкъдиз авай адан муьгьуьббат акъван зурбади тир хъи, ам Лезгиниядай вири Дагъустандиз, Дагъустандай вири Къафкъаздиз, Къафкъаздай вири уьлкведиз “гьуьлерилай, и кьилляй а кьилиз” чкІана.

Владимир ЛУГОВСКОЙ

Чин туькІуьрайди: АЗИЗРИН СЕВДА

ЛЕЗГИ ТАВАТ

ГАФАЛАГ

Муърнуьх	-	тенбек
Мукьруф	-	чугун
Гавдиман	-	бобр
МилитIач	-	пиво
Сумра	-	бабит (машиндин)
Малагъан	-	майдан
Тугъал	-	шукIуь кIам
Лукь	-	хамуникай раснавай яд хъвадай къаб
Тарч	-	пая
Живел	-	гез (тахтадал нехиш)
Севрен мара	-	малина
КутIал	-	тIваларикай хранвай себет
ЗакIан	-	чIехи канду
Херцелаг	-	кварцин кIаник тадай халича
Баркъар	-	цирав хперин сарикай кавал
Марвун	-	тар хъиз экъечIдай векь
Пецил	-	афтафа
Тип	-	чIехи кутар

ГЪАФИЗРИН МЕКТЕБ

И йикъара Чеченистанда гъафизрин мектеб кардик кутуна. Араб чIалалди «гъафиз» Къуръан хуралай кIелдайбуруз лугъуда. Къафкъазда сифте яз кардик акатнавай и мектебди Чеченистан ва Кеферпатан Къафкъаздин маса республикаяр патал гъафизар гъазурда. Мектеб ачу-хардай мярекатда Иорданиядай ва Сириядай атай алимри иштиракна.

КЪЕЛЕ НАЧАГЪВАЛ ГЪИЗВА

Алай йисан июндиз Бакуда СНГ-дин сад лагъай талассемиядин меркез кардик кутун дуьшуьшдин кар туш. Регионда и азардикай азиат чIугвазвай инсанар виридалайни гзаф чи республикада гьалтзава. Талассемиядин, гъакини зоб, сарар авахъун, аялар тахъун хътин азарлу-вилерин килин себеп къел я къван.

Талукъ ижтимаи тешкилатдин кьил Аюб Гъуьсейнова и мукъвара кьиле тухвай пресс-конференциядал йод галачир кьелен зарардикай гегъеншдиз малумат гана. Ада лагъайвал, Нахчивандай, Сальяндай, Нефтчаладай магазинриз миьнавачир кьел ракъурзава. Масазырдин вирий акъудзавай кьел иллаки хаталу я.

2001-йисуз йод агакь тавун арадай акъудун патал йод галай кьел гъа-сил авунихъ авсиятда къанун къабудайдалай къулухъ Масазырда гъар йисуз 90 агъзур тонн кьел гъасилдай завод кардик кутуна. Чи республикада 50 агъзур тонндай гзаф кьел ишлемишзавачIани къецепатан улкъвейрай иниз йод галачир кьел гъун татугайвал тирди ашкара я.

А.Гъуьсейнова Бакудин «Непун» магазиндай гъанвай 7 жуьредин кьел виридан вилик анализ авуна. Масазырдин заводдин кьелелай гъейри муькуьбурук йод галачирди малум хъана.

КВЕЗ ЧИДАНИ?

НИЗАМИЯДА ТАРСАР ГАНАЙ

Халифатдин меркез тир Багъдат IX виш йисалай гатIунна медениятдин меркездиз элкъвенай. Ина цIудралди ктабхана-аяр, Арифдаррин кIвал, Илимдин кIвал (Дар ал-илм) авай. XI виш йисан къвед лагъай паюна ина медресаяр, азархана-аяр, мавзолеяр арадиз гъанай.

Багъдатдин сад лагъай медреса 1064-1066-йисара селжукьрин къудратлу везир Низам ал-Муьлк ал-Гъасан ибн Али ибн Исгакъа эцигна. Гъавилай и медресадиз адан тIвар гана - Низамия. Ам селжукьрин империядин маса шегъерра авай медресаяр патал чешне тир. Медресадихъ гзаф чIехи ктабхана авай.

Лезги алимрикай сифте яз XII виш йисуз яшамаш хъайи Абубекр Мегъамед ал-Муса ал-Лезги ад-Дербендиди Низамияда тарсар гана. Ам Дербентдин гъакимрин, Агълабийрин несилдай тир машгур лезги алим Йусуф ибн ал-Гъуьсейн ал-Факъигъ ал-Баби ал-Лезгидин (1090-йисуз рагъметдиз

фена) шакIурт тир. Историограф хъиз машгур хъайи Йусуфаз гзафни-гзаф гъадисар чидай.

Абубекр Мегъамед Эрдебил, Рей, Къазвин, Нишапур, Исфагъан, Мекке, Медине хътин шегъерра чирвилер къачуна-вай ва гуьгъуьнлай ам Багъдатдиз атанай. Ада вичин са къадар эсерарни 1099-1101-йисара и шегъерда кхъенай.

Абубекр Мегъамед Къафкъаздин сифте девирин суфизмдиз талукъарна-вай ктабрин автор я. Адан «Райгъан ал-хакъаикъ ва бустан ад-дакъаикъ» ктаб РагъкъечIдай патан улкъвейриз сейли тир. И ктаб суфийрин марифатдин энциклопедия я. Ина суфийрин ахлакьдин кодексрикайни нормайрикай, адетрикай ихтилатзава.

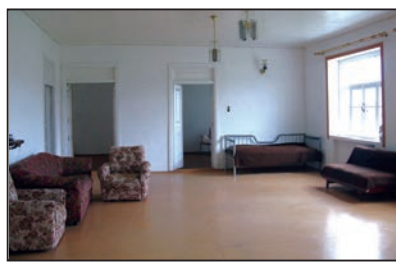
Алимди гайи малуматрай аквазвайвал, XI виш йисан къвед лагъай паюна Дербентда диндин илимар вилик фенвай ва ина шумудни са лезги алимар яшамаш жезвай.

М.МЕЛИКМАМЕДОВ

СРОЧНО!!!
ПРОДАЕТСЯ
ДВУХЭТАЖНЫЙ
ДОМ
В ГУСАРЕ

Средний ремонт,
постоянная вода, телефон,
газ, фруктовый сад.
Цена договорная.
Конт. телефон:
(055) 530-10-05

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ!

"Samur" qəzetinə hər zaman abunə yazılmaq olar. Bunun üçün telefonla ünvan bildirmək kifayətdir. Ödəniş ayda bir dəfə poçtalyon vasitəsilə edilir.

Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin sakinləri aşağıdakı telefonlara zəng çala bilərlər:

"Qaya" mətbuat yayımı -
564-48-96, 564-63-45

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzeti redaksiyasının kollektivi Müzəffər Məlikməmmədova qardaşı

Ziyafəddinin

vaxtsız vəfatından kədərliyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

САМУР

Главный редактор
Седагет КЕРИМОВА

Адрес редакции: AZ 1073 Баку, проспект
Метбуат, 529-й квартал, Издательство
"Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.

www.samurpress.com
админ.сайта: admin@samurpress.com
e-mail: sedagetterkimova@rambler.ru

Расчетный счет

26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета

зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Индекс: 5581

Тираж: 2000

Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА НА ФИРМЕ "МЕТБУАТ"